

- Mîrzazade Seyh Mehmed Ef-
- Mîrzazade Mehmed Said Ef-

18. YÜZ YILIN MEŞHUR ÂİLELERİNDEN

MÎRZÂ-ZÂDELER

Yard. Doç. Dr. Atabey KILIÇ

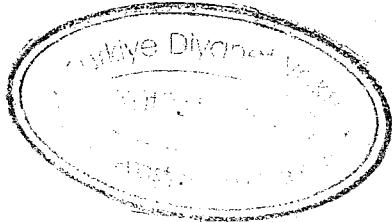
Doç. Dr. Atabey KILIÇ

KAYSERİ

2001

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	132574
Tas. No:	929.2 KIL-M

mehv edilmiştir. BMT Baş Meclisinin 11 dekabır 1946-cı il ketnamesi ve 1949-cu il dekabırın 9-da Beynelhalk Konversiya bu formada töredilen kütleli ceza aksiyalarını hüku-ki bahımdan genosid siyaseti hesab etmiştir. 1918-ci ilin mart-aprelinde Azerbaycanda töredilmiş faciannın miyasy ve formaları, BMT senedleri ve Beynelhalk hükuki aktlar e-sas verir ki, Azerbaycan 50 minden artık insan itkisi ile neticelenmiş bu hadiseleri Azer-baycan halkına karşı yönedilmiş genosid siyaseti hesab etsin ve barede BMT ve mühtelif beynelhalk teşkilatlara, ayrı-ayrı dövtletlere me'lumat versin. Son 8 ilde Ermeni terrorçu-larının Azerbaycan erazisinde törediyi zorakılık aksiyaları hemin illerin forma ve me-todlarına oldukça benzeyir. Be'zen ermeni ceza destelerini ikinci dünya müharibesinde faşistlerle mukayise edenler yanılır. Faşist işgalları zamanı yerli ehali esarete düşse de, esasen öz yerinde yurdunda yaşamıştır. Lakin Azerbaycanın işgal olunmuş erazile-rinde bir nefer de olsun yerli Türk ehali yaşamır. Bunun köklerini bir küçük yazıda tari-hin bir anı tesvir edilen Ermeni terrorçularının insana nifret psikologiyasında insanı e-zablı formada öldürmeyin dahili telebata çevrilme mekâmında ahtarmak lazımdır, ele buna göre de biz tarihin o keder de hoşla gelmeyen, lakin son derece ibretamiz olan bu sahifesine müraciet etdik. 1920-ci ilde Britaniyalı lord Kerzonun Ermeniperestlik heste-liyine tutulanlara dediyi bu sözler bu gün de öz deyerini sahlayı. O, deyirdi: "Mene bele gelir ki, siz ermenileri sekkiz yaşında temiz ve me'sum bir kız kimi zenn edirsiniz. Bu fikirde çoh yanılırsınız. Halbuki ermeniler özlerinin son vahşi davranışları ile ne keder kan töken bir toplum olduklarını keyd-şertsiz isbat etmişler." (Bah: TAN, 1920, 12 March).

20 155 1997

Şeyhülislam D.130

MİRZÂ-ZÂDELER AİLESİNDEN ŞEYH MEHMED EFENDİ

Yrd. Doç. Dr. Atabey KILIÇ*

1) HAYATI

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, İstanbul kadılığından mazul iken H. 1093/M. 1682'de vefat eden ve özellikle 18. yy.'da "Mîrzâ-zâdeler" olarak meşhur olan ailenin kurucusu Mîrzâ Mehmed Efendi'nin büyük oğlu¹, bu devrin tanınmış şâir ve âlimlerinden olan Mîrzâ-zâde Ahmed Neyli'nin de ağabeyidir². Şeyh Mehmed Efendi'nin doğum tarihi hakkında elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Fındıklılı İsmet Efendi'nin kaydına göre 1147 Zilhicce/1734 Nisan'ında öldüğü zaman yaşının 70'in üzerinde olması³, aşağı yukarı 1665-1668 yılları arasında doğduğunu gösterir. Ayrıca, kendinden bir küçük olan kardeşi Mîrzâ Mustafa

* Ege Üniv. Ed. Fak Türk Dili ve Ed. Böl. Öğr. Üyesi.

- 1 Mehmed Ra'if, Mir'ât-ı İstanbul'da "Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi 1126'da Şeyhü'l-İslâm olan Mîrzâ Mustafa Efendi'nin oğludur" diyerek Şeyh Mehmed Efendi'nin babasını yanlış olarak verir. Bkz. Mehmed Ra'if: Mir'ât-ı İstanbul, İstanbul 1314, s. 185. Mehmed Ra'if'in verdiği bilgileri Şemseddin Sami de aynen kullanır. Bkz. Şemseddin Sami: Kamusü'l-A'lâm, IV. C., İstanbul 1316, s. 4509. Aynı yanlışlığa, İbrahim Hakkı Konyalı da düşmüştür. Bkz. Üsküdar Tarihi, I. C., İstanbul 1976, s. 234. Bu yanlışlık aynı sırada yaşayan Şeyhülislam Mîrzâ Mustafa Efendi (öl. 1722) ve oğlu tezkire sahibi Sâlim Efendi (öl. 1743)'den ibaret olan ikinci bir Mîrzâ-zâdeler ailesinin mevcudiyetinden ileri gelmektedir.
- 2 Neyli'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri için bkz. Atabey Kılıç: Ahmed Neyli Divanı (Basılmamış doktora tezi), İzmir 1994.
- 3 "...1147 zi'l-hiccesinde sinni yetmiş müteâvizen irtihâli vukû" buldu..." Fındıklılı İsmet Efendi: Tekmilâtü's-Şakâyık fi Hakk-ı Ehli'l-Hakâyık (Haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 83.

Halk'da; bir "Türk Ata" "Oğuz Ata" kültü var. Bu kült adeta islamiyetle uyum içerisinde.

Manas yılı münasebetiyle, Manas'ın şahsında çağdaş bir Türk islam tipi oluşturma gayretleri var.

Kırgızistan aydını, Manas ruhunu esas alarak çıkarmaya çalıştıkları yeni Türk genci tipinde

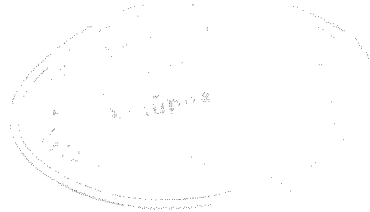
Kültür Emperyalizmi

Kültür Dejenerasyonunu

ve *Kültür Asimilasyonunu* gözardı etmemiştir.

Üzerinde çalışılan bu gençlik tipinin, dini ile milliyetine aynı derece de sahip çıkması isteniyor.

Bazı Oğuznamelerdeki, Nuh peygamberle başlayıp Yafesin oğlu Türk'e de yer verilen şecereleeri üzerinde duruluyor. Adeta, Türk milliyeti ile, İslâm dini bu şecereleerde aynileştiriliyor. İlgi çekici olan, sade vatandaşın halk inancı olarak yaşattığı hususlara, aydın kesim çağdaş ilmi disiplinlerle yorum arıyor. Bu yeni kimlikte halk ile aydın birleşiyor.

26 ARALIK 1995

MİRZÂ-ZÂDELER AİLESİNİN KURUCUSU MİRZÂ MEHMED EFENDİ

Dr. Atabey KILIÇ*

Mîrzâ Mehmed Efendi, "Habîb Bey" adındaki bir kişinin oğludur. Habîb Bey, Osmanlı imparatorluğunun doğu vilayetlerinden. Habîb Bey hakkında elimizdeki tek bilgi budur¹. Oğlu Mehmed Efendi'nin nerede doğduğunu bilmiyoruz, ancak babasının bulunduğu doğu vilayetlerinden birinde dünyaya geldiğini tahmin edebiliriz. Kaynaklarda bu konuda hiç bir açıklama olmadığı için geniş bir bölgeyi kapsayan doğu vilayetlerinden hangisi olduğunu belirtmemiz de mümkün değildir.

Mehmed Efendi'nin kendisine verilen "*mîrzâ*" ünvanı ise babasının "bey" sıfatından dolayıdır. Bilindiği gibi "*mîrzâ*", Farsça bir ünvan olup, hükümdar soyundan gelen manasındaki "*mîr-zâde*" veya "*emîr-zâde*"nin kısaltılmış şeklidir. Bu ünvan, ilk manası dışında, asillere ve diğer ileri gelenlere de verilmiştir². Mehmed Efendi'nin bir asil ve bey çocuğu olduğunu belirtmek için bu mîrzâ sıfatı kendisine sonradan verilmiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde genellikle doğu vilayetlerinden gelen kişilere bu ünvanın verildiğini de biliyoruz³. Bu mîrzâ ünvanından dolayı Mehmed Efendi'nin 19. asrın ortalarına kadar takip

* Erciyes Üniversitesi Türk Dili Bölümü Öğretim Üyesi.

- 1 "...ba'z-ı akâz-i bilâd-ı şarkıyyede Habîb Big nâm kimesnenin semere-i devha-i vücûdî olup..." Şeyhi Mehmed Efendi: Vakâyi'ü'l-Fuzalâ (haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), I. C., İstanbul 1989, s. 491.
- 2 Bkz. R. Levy: *Mîrzâ*, I. A. VIII. C., İstanbul 1960, s. 361-362.
- 3 Mesela, Batumlu 'Abdu'r-ra'uf'un oğlu ve aynı zamanda tezkire müellifi Salim'in de babası olan Şeyhülislam Mustafa Efendi (ö. 1722) de doğu vilayetlerinden gelme olduğu için "*Mîrzâ*" ünvanıyla tanınmıştır. Kendisinden sonra gelen sülâlesi de Mîrzâ Mehmed Efendi'nin ailesinde olduğu gibi Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim olarak da bilinir.

MÎRZÂ-ZÂDELER AİLESİNDEN ŞEYH MEHMED EFENDİ

Mirzâzâde Şeyh Mehmed Efendi

a) Hayatı

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, İstanbul kadılığından mazul iken H. 1093/M. 1682'de vefat eden ve özellikle 18. yy.'da "Mîrzâ-zâdeler" olarak meşhur olan ailenin kurucusu Mîrzâ Mehmed Efendi'nin büyük oğlu, bu devrin tanınmış şâir ve âlimlerinden olan Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî'nin de ağabeyidir. ² Şeyh Mehmed Efendi'nin doğum tarihi hakkında elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Fındıklılı İsmet Efendi'nin kaydına göre 1147 Zilhicce/1734 Nisan'ında öldüğü zaman yaşının 70'in üzerinde olması, ³ aşağı yukarı 1665-1668 yılları arasında doğduğunu gösterir. Ayrıca, kendinden bir küçük olan kardeşi Mîrzâ Mustafa Efendi'nin doğum tarihinin H. 1080/M. 1669 olduğunu da göz önüne alırsak, ⁴ bu tarihin 1665-1668 yılları arasında olması gerektiği kesinlik kazanır. Şeyh Mehmed Efendi'nin doğum yeri de kesin olarak bilinmemekle beraber, babası uzun müddet Üsküdar'da oturduğuna ve aile fertlerinin hepsi de burada bulunan Karacaahmet mezarlığında gömülü olduğuna göre, Üsküdar'da doğmuş olması ihtimal dâhilindedir. Şeyh Mehmed Efendi'nin annesi, Abdullah binti Safiye hanımdır.

Bir ara Sadrazam Siyâvüş Paşa'nın imamlığını yaptığından "Siyâvüş Paşa İmamı" diye de anılan Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi'ye "Şeyh" sıfatının verilminin en önemli sebeplerinden biri, ismini babasının veya H. 1122/ M. 1710'da doğmuş olan oğlu Mehmed (Sa'îd) Efendi'nin ismiyle karıştırılmaktan kurtarma düşüncesi, diğeri de Mîrzâ Mehmed Efendi'nin çocuklarının en büyüğü olması olabilir. Kaynaklarda ismi istisnasız, "Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi" veya "Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi" örneğinde olduğu gibi hep, "şeyh" ibaresiyle beraber kullanılmaktadır.

Mîrzâ-zâdeler ailesinin en tanınmış fertlerinden olan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Şeyhülislam Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendi(öl. 1703)'nin de damadıdır. Hanımının ismi Feyzullah-zâde Seyyide Ayşe Hanım'dır. Mehmed Efendi, babası ve daha sonra kayınpederinin tesiriyle başlangıçta müderrislik mesleğinde hızla yükselmiştir ki, buna ilmiye teşkilatında verilen isim "tafra"dır.

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, babasının talim ve tedrisiyle tahsilini tamamladıktan sonra, tedris mesleğine girmiştir. Resmi olarak, ilmiye sınıfına girerken aldığı ilk görevi, aşağı yukarı 20-22 yaşındayken, Siyâvüş Paşa İmamı Mahmud Efendi'nin 1099 Zilhicce/1687 Eylül'ünde vefatı üzerine tevcih edilen Şâh Hübân Medresesi müderrisliğidir. ⁵ Hemen sonra, Bâli Efendi Medresesi'ne tayin edildiğini görüyoruz kısa süren bu görevini tamamlayınca, bu medreseye 5 Muharrem' 1100/30 Ekim 1688'de kardeşi Mîrzâ-zâde Mustafa Efendi müderris

¹ Mehmed Ra'îf, Mîrât-ı İstanbul'da "Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi 1126'da Şeyhül-islam olan Mîrzâ Mustafa Efendi'nin oğludur" diyerek Şeyh Mehmed Efendi'nin babasını yanlış olarak verir. Bkz. Mehmed Ra'îf : Mîrât-ı İstanbul, İstanbul 1314, s. 185. Mehmed Ra'îf'in verdiği bilgileri Şemseddin Sâmî de aynen kullanır. Bkz. Şemseddin Sâmî: Kamusül-'A'lâm, IV. C., İstanbul 1316, s. 4509. Aynı yanlışlığa, İbrahim Hakkı Konyalı da düşmüştür. Bkz. Üsküdar Tarihi, I. C., İstanbul 1976, s. 234. Bu yanlışlık aynı asırda yaşayan Şeyhülislam Mîrzâ Mustafa Efendi(öl. 1722) ve oğlu tezkire sahibi Sâlim Efendi(öl. 1743)'den ibaret olan ikinci bir Mîrzâ-zâdeler ailesinin mevcudiyetinden ileri gelmektedir.

² Neylî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri için bkz. Atabey Kılıç: Ahmed Neylî Divanı(Basilanmış doktora tezi), İzmir 1994.

³ "...1147 zi'l-hiccesinde sinni yetmiş müteâvizen irtihâli vukû' buldı..." Fındıklılı 'İsmet Efendi : Tekmiletü's-Şakâik fî Hakk-ı Ehli'l-Hakâyık(haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 83.

⁴ "Bîn seksen cümâde'l-ülâsını yigirmi birinci erba'â günü ba'del-'aşr kâdem-nihâde ve kâşâne-i vücûd olup..." Bkz. Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ(haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), II-III. C., s. 17.

⁵ Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 14.

olarak atanmıştır. ⁶ Şeyh Mehmed Efendi'nin daha sonraki görev yeri olan Topkapı civarındaki Ahmed Paşa Medresesi'ne ne zaman tayin edildiğini bilemiyoruz. Buradan 1102 Receb/1690 Nisan'ında azledilince yerine, Nakibü'l-Eşraf H'âce-zâde Efendi (Mehmed ibn Seyyid Osman) getirilmiştir. ⁷ Kaynaklarda, Haydar Paşa Medresesi'ne ne zaman tayin edildiğine dair bilgi yoksa da, Ahmed Paşa Medresesi'nden ayrıldıktan hemen sonra buraya geldiğini tahmin edebiliriz. Buradan 1105 Safer/1693 Eylül'ünde azledilmiş ve yerine Malatyalı Mahmud Efendi getirilmiştir. ⁸ Şeyh Mehmed Efendi'nin bundan sonra aldığı müderrislik derecesi ise Sahn-ı Semâniye'den biridir. Buradan da kısa müddet sonra ayrılınca yerine 1106 Muharrem/1694 Ağustos ayında Es'ad-zâde Seyyid Şeyh Mehmed Efendi getirilmiştir. ⁹ Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin bundan sonra müderrislik yaptığı medrese, Şeyhül-islam Yahya Medresesi'dir. Kayınpederi Feyzullah Efendi'nin 26 Mayıs 1695'te ikinci defa Şeyhülislam olmasından sonra müderrislik mesleğinde hızlı bir şekilde yükselmeye başlayan Şeyh Mehmed Efendi'nin görev yaptığı bu son medresesi, 1107 Rebîülevvel/1695 Ekim'inde Minkârî-zâde Efendi Tâbi'i 'Ömer Efendi'ye tevcih edildi ¹⁰ ve kendisi de Kara Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin olundu. Buradaki görevi de 1109 Şevval/1697 Nisan'ına kadar sürdü ve bu tarihte yerine Sâdik Efendi Tâbi'i Tatarî 'Abdullah Efendi tayin edildi. ¹¹ 1112 Cemâziyelevvel/1700 Ekim'inde Sâriku'l-bahr Hüseyin Efendi-zâde Mehmed Emin Efendi'ye devredene kadar Şeh-zâde Medresesi'nde hâmis-i Süleymaniye pâyesiyle müderrislik vazifesini ifa ettiğini görmekteyiz. ¹²

Müderrisliğin son merhalesine gelen her müderrisin tabîi hakkı ve istediği takdirde yapabileceği görevlerden olan "kadılık" mesleğini Şeyh Mehmed Efendi de seçmiş, aynı zamanda kayınpiraderi de olan Şeyhülislam Esseyyid Feyzullah Efendi-zâde Esseyyid Ahmed Efendi'nin yerine, Şeh-zâde Medresesi'nden ayrılmasından bir ay sonra, yani 1112 Cemâziyelâhır/1700 Kasım'ında Edirne pâyesiyle mahreç mevleviyetlerinden olan İzmir kadılığına tayin edilmiştir. ¹³ Mehmed Efendi, diğer mevleviyetler gibi bir sene olan mahreç mevleviyeti ¹⁴ görevini bir buçuk yıldan biraz daha fazla bir müddetle burada yaptıktan sonra, 1113 Zilhicce/1702 Nisan ayında

⁶ "...yüz muharreminiñ beşinci günü birâder-i mihter-i mükerrerleri Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Bâli Efendi medresesine vâli olmuşlar idi..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 17-18.

⁷ "...yüz iki recebinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Top Kapısı [İstanbul'da semt] dâhilinde Ahmed Paşa Medresesi seâ görölüp..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 182.

⁸ "...yüz beş şaferinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Haydar Paşa medresesiyle it'â olundu..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 155.

⁹ "...yüz altı muharreminde hâlâ meşhat-ı İslâmiyye'den münfaşıl Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Şahn-ı semâniyenin birine hürâm olmuşlar idi..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 141.

¹⁰ "...yüz yidi rebî'ül-evvelinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Şeyhül-islam Yahya Medresesi in'âm olundu..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 193.

¹¹ "...yüz tokuz şevvâlinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Kara Mustafa Paşa medresesi in'âm olunmuşdı..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 163.

¹² "...yüz on iki cemâzi'l-ülâsında Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Şeh-zâde dârü'l-ifâdesine bâ-nihâde olup..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 387.

¹³ "...yüz on iki cemâzi'l-âhiresinde ... yirlerine Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri vâsil oldular sene-i merkûme zi'l-hiccesinde bunlara İstanbul pâyesi ihsân olunup..." Şeyhî: Vakâyü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 391. ; Mehmed Ra'îf : Mîrât-ı İstanbul, s. 185.

¹⁴ Bkz. İ. H. Uzunçarşılı : Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Ankara 1988, s. 101.